

La mirada del paó

CONTE DE LLUÍS CALDERER

“Lo que antes fue jardín era maleza”

Jorge Luis Borges

Tres o quatre quilòmetres enllà de la ciutat, coronant un pujol, es dreça el Castell. És així com tota la gent dels verals designa una propietat molt gran, però que de castell, en el sentit propi del mot, no en té pas res de res. Si bé l'encercla un mur massís, tota la construcció delata un origen que no s'enfila gaire més d'uns seixanta anys. Les obres van començar molt pocs mesos després d'acabada la guerra. Com que ara ja fa temps que està abandonat, això li dóna un aire més antic, però el cert és que el nom de Castell començà a circular des del mateix dia que hi intervingueren els paletes. “D'aquesta manera també me l'hi podria fer jo, un bon castell”.

Abandonat del tot, tampoc; perquè en una caseta a prop del reixat d'entrada encara hi viu una família en espera que el propietari nou decideixi el destí que vol donar-li. Mig porters, mig masovers, són la dona i el fill del primer i únic masover que hi ha hagut des del principi. Quatre o cinc dies després de la seva mort, com que amb el noi havíem estat companys d'estudi, una tarda m'hi vaig arribar per fer la visita de condol.

Tot parlant, el meu amic va demanar-me si tenia ganes de veure una mica allò d'allà dins. No em vaig fer pregar perquè aquell indret, des de la meva infantesa, era un dels misteris que encara m'agullonaven. Vam seguir, entre arbres mig despallats per la tardor, l'avinguda que va fins a la graonada que, fent dos amples replans, mena fins al portal de la casa. Al damunt, la presència d'un aparatós rellotge de sol no podia deixar de sorprendre'm, ja que ens trobàvem al cantó obac. L'edifici va semblar-me extraordinàriament gran. Tot, portes i finestres, tancat i barrat. La façana, d'un estil indefinit, o d'unes pretensions de grandesa sense cap voluntat d'estil, mostrava gairebé pertot arreu, més o menys crues i fondes, les mossegades del temps. Darrere, a solell, una piscina buida, amb rajoles trenca-ques, verdet i esquerdes.

—Més d'una vegada havia sentit dir a alguns homes dels voltants que, en el temps de més vida, les dones que tenien alguna cosa a veure amb l'amo (però la seva no, ni pensar-hi!) hi prenien el sol i s'hi banyaven a pèl. Fins i tot un, que va treballar aquí de jardiner una temporada, presumia d'haver-n'hi vist ben bé, al mateix temps, una dotzena.

Una mica més enllà començava el parc, creuat per un camí ample. A banda i banda, s'hi arrencaven gàbies d'animals, ara també buides i amb les reixes rovellades.

—Un parc zoològic?

—I tant! Un tigre i tot havien arribat a tenir-hi.

Les capçades dels arbres gairebé amagaven el cel. La vegetació anava conquerint aquell camí fent-lo més estret a mida que avançàvem. La quietud, l'aire encalitzat, feien coixí a la somnolència d'aquella hora de la tarda, i la remor dels nostres passos em feia la sensació com si el temps s'escolés pel desguàs d'una banyera.

Vam arribar a una clariana. Al fons, l'heura encara deixava mig veure l'obra del mur. A la nostra esquerra, una glorieta closa voltada de finestrals. Els vidres, bruts i encortinats de teranyines. N'hi havia un de trencat, el que donava per davant d'una altra gàbia aïllada i molt més espaiosa que totes les altres. Arran del mur, a terra, em va sobtar descobrir-hi una llosa petita de marbre, talment la tomba d'un albat, però ben llisa, sense signe ni inscripció de cap mena.

—Dius que et sembla una tomba? És que ho és. Però, de segur, no endevinaris mai què hi ha enterrat.

El fill del masover va esperar una estona. Com que jo continuava sense dir res, a la fi exclamà:

—Un paó! El mateix que vivia com un rei en aquesta gàbia.

—Sí, home...

—De debò. No et pensis; és tota una història, o un drama, o el destí, o una tragèdia. Jo no sé mai ben bé com se n'ha de dir, d'aquestes circumstàncies. Però va passar. Va passar quan tu i jo encara havíem de néixer. Es podria considerar que la cosa comença quan el germà petit de l'amo del Castell torna de la guerra. Però, és clar, dit així, ja es veu que m'obliga a parlar d'alguns fets de més abans. Fills d'una família molt humil, d'aquelles que per molt que s'esforcin i treballin no acaben mai de sortir d'embuts, eren tres germans. Els dos petits no van poder anar tant de temps a estudi com el gran, que, de fet, tampoc no hi va ser gaire. Després, amb la feina, cap gran cosa, no et pensis, però és el que quedà més ben situat. I va tenir la sort que, a l'hora de les garrotades, no van cridar la seva lleva. De primer, bones relacions amb els uns, i, més endavant, les millors que et puguis imaginar amb els altres. Com qui diu, en cosa d'un no res, es convertí en l'home més ric i amb més influències de la ciutat, en tal manera que tothom se'n feia creus. I d'edificar el Castell en passaven tanta via com si de nit, per escriure, hi treballessin els diables. El germà mitjà, que tampoc no va haver d'agafar el fusell, era un trist manobre. Però feia respecte, més aviat diria por a tothom, perquè tenia una mala mirada...

Quan al gran se li començaven a engreixar totes les vaques, va posar el mitjà a la nòmina. Mai ningú no ha sabut del cert quina mena de feines li feia fer, però pots comptar... El petit, fuster d'ofici. Molt bon operari, segons deien. Però és ell a qui tocà la negra. Va haver de passar tota la guerra amb els que la van perdre; i, un cop acabada, tres anys més en un camp de concentració, per torna. Abans, però, quan l'avisaren per anar-hi, feia cosa d'un any que s'havia casat amb una xicota que ni per guapa i ben feta, ni per bona moxa, no la guanyava cap altra. Així ho expliquen tots els que llavors la van conèixer.

I ara sí. Torno on havia començat. A mig camí de l'estació fins a casa, el mitjà se li va fer trobadís. Tot el que et diré ara ho sé perquè aquest, amb els anys, va perdre el cap. A les nits anava d'un bar a l'altre i no parava de xerrar, si bé no s'entenia res del que deia; com si portés una torradora de les més grosses. I això és el que feia estrany perquè, en realitat, bevia molt poc. Fins que un dia se les va emprendre de tu a tu amb un veí i va abocar-li tot un discurs molt ben lligat. Es veu que només per la seva manera de mirar podies estar ben segur que no era gens ni mica conscient d'allò que se li escapava. L'endemà van endur-se'l al manicomi. Hi morí al cap de poc portant la camisa de força, fent uns crits esgarrifosos i traient bromera per la boca. El veí, molt amic del meu pare, un dia que el va venir a veure quan començava a estar malalt, li va fer saber tot allò que li havia explicat el mitjà. I després el pare m'ho explicà a mi.

Així doncs, resulta que l'ex-manobre estava assabentat i a l'aguait del retorn del petit. La trobada no era, doncs, gens casual. Després de les salutacions, el germà mitjà li va fer entendre, amb un aire tot misteriós, que, abans d'arribar a casa, calia que estigués al corrent de certes coses. Mig tibant-lo pel braç l'empenyé cap a un carreró i li va venir a dir que, entre una cosa i l'altra, has estat fora quatre anys. Noi, això de les guerres, per a segons qui, mala cosa; però va com va i toca qui toca. El nostre germà ha trobat la gallina dels ous d'or i la té ben agafada. Ha sabut posar-se els guanyadors a la butxaca i pot fer i desfer i tenir tot el que li dóna la gana. Però, a vegades, ha d'anar de dret als que manen més i presentar-se a la capital. I allà, per decantar la balança a favor seu, no té altre remei sinó jugar amb certes cartes. I, més que unes bones untades de calé, la millor clau per obrir la porta dels ministeris és una dona de bon veure i disposada a tot; i sense perdre el temps fent cua si posa l'esquer a cap d'ull de la presa. Amb els aires que corren, no li ha costat pas gens d'aplegarne una colla. Però la teva, sí. I no ho fa gens de gust, creu-me. Què vols? Estava desesperada. Tant de temps sense notícies teves, et donava per mort. No hi havia manera de trobar una feina honrada, i va arribar a passar tanta fam... Els del barri, en veure-la de cop tan elegant i mudada es pensen i diuen si se les fa amb el nostre germà. Però això sí que no. T'ho juro. Per a ell la família és la família, i sagrada; i els negocis, els negocis, i també sagrats, però cada cosa per la seva banda. Ja ho sé que per a tu és una bona garrotada. Però el que et vull dir, sobretot, és que no t'ho agafis gens a la valenta perquè avui, tal com

va tot, si vols tirar endavant només hi ha una manera: del perdut treu-ne el que puguis. Si em vols creure a mi, fes la vista grossa i deixa que les coses facin el seu curs. I d'ara a no gaire, què et semblaria un taller propi, amb personal a les teves ordres i feina pels descosits? Pensa-t'ho bé. Banyes de pobre, riota i menyspreu, però si són d'or tothom les respecta.

El germà mitjà encara va dir a l'home que després ho va explicar al meu pare, que el petit, com un foc somort que es revifa de sobte, se li abraonà i va clavar-li una pallissa que el deixà a bocons traient sang pel nas i per la boca i amb un ull a la funerala. I se'n va anar. Quan l'altre aconseguí posar-se dret, exclamà: "D'aquesta no te'n fotràs!" I tan de pressa com va poder, corria a veure el germà gran per dir-li que sobre allò pintaven bastos. "Va del tot a l'ençada. Creu-me. Ens matarà. No sé com, però si no l'aturem ens matarà."

Devien ser quarts d'una de la matinada quan el fuster pujava l'escala de casa. Algun veí, que encara prenia la fresca al balcó o a la finestra, el devia veure arribar perquè, quan ell trucava a la porta del seu pis, hi havia un parell d'ulls encastats a la reixeta de totes les altres portes. Els veïns, l'endemà, podien explicar que, després de provar-ho un parell de vegades, es va asseure al graó del replà. I, sense moure's brot, amb una mirada com si no fos d'aquest món, s'hi passà ben bé mitja hora. Fins que es va sentir el soroll d'uns talons que pujaven. Molt ben arreglada i elegant, com una artista de cine, en veure el seu home quedà tan esbalaïda que hagué d'estintolar-se a la paret. Abans de poder reaccionar, ell ja s'havia alçat, i mirant-se-la amb una tristesa que feia tornar el cor petit, amb una veu molt baixa, diuen que li va dir:

—Ho sé tot.

Amb un esforç immens, com si tingués les cames de plom, la dona acabà de pujar les escales, obrí la porta i entraren tots dos. Els tafaners, però, es van quedar a l'aguait perquè pensaven: "Ara sí que hi haurà un daltabaix..." Doncs, no. El temps seguia el seu curs i res no trencava el gran silenci. Un silenci que alguns pensaren si tenia alguna cosa d'especial. De mica en mica, veient que la situació no canviava, estranyats i decebuts, tots els veïns se n'anaren a dormir. I aquell silenci tan misteriós va durar fins pels volts de les dues. Fou llavors que va ser esparracat pel soroll d'uns passos enèrgics que pujaven, i aviat uns cops molt forts a la porta de cal fuster. Els que es van llevar, i tremolant de por mig obrien la reixeta, donen fe d'haver vist com quatre homes s'enduïen el petit. L'endemà a la tarda corria per tot el barri, a cau d'orella, la notícia que li havien fet un consell de guerra sumaríssim i que aquell mateix matí ja l'havien afusellat.

I ara ja som on anàvem. Una tarda de mitjan agost, el meu pare, que encara no sabia res de tot això, treballava per aquí on som ara. Cap a mitja tarda va veure venir l'amo tot sol. Entrà a la glorieta. És una cosa que passava només de tant en tant. Després de fer-ne alguna de les més grosses, em deia el pare. Perquè, segons sembla, en aquests casos, arribava fins aquí amb un posat molt ombriu, es passava una estona llarga contemplant el paó, i, com si l'esclat d'a-

quella cua desplegada amb cent ulls de colors el guarís d'algun mal, l'amo se'n tornava amb una altra cara, com alleujat, somrient i tot. L'amor fora mida que sentia per aquella bèstia —la idolatrava!— era prou conegut entre les seves amistats, però no hi veien altra cosa sinó una excentricitat exhibicionista de milionari. “Si mai se'm morís —diu que els deia l'amo—, el faré enterrar igual que una persona.” I, quan va arribar l'hora, ja ho veus, així ho va fer. Però a mi em sembla que només perquè ho havia arribat a dir tant, i així evitar explicacions i enraonies. I és que, veuràs...

Aquell dia feia una calor tan enganxifosa, feixuga i enervant com de pocs estius es recorda. El cel s'havia tapat amb una nuvolada molt negra i espessa, i el pare, veient-se a prop el temporal, decidí plegar veles. Va entrar a la barraqueta per endreçar les eines, però ja no li donà temps de sortir. De cop, va caure un patac d'aigua... I de sobte, la pedregada més forta que per aquí hàgim tingut mai. Des de darrere d'aquell finestrot, tot i l'espessor d'allò que queia, el pare va poder veure com l'amo, aquí dins, movia els braços amb una agitació frenètica, i sentia com cridava: “A la caseta! Corre! Vés-te'n a la caseta!” Ho deia al paó, naturalment. Però l'animal s'entestava a entomar el xàfec immòbil com una estàtua, amb el cap ben alt i mirant fixament l'amo. Aquest, desesperat, començà a donar cops de puny al vidre. “Que t'amaguis et dic!” No hi havia res a fer. “Que sóc jo qui t'ho mana!” I quan una d'aquelles pedres com ous de colom tocà de ple el cap del paó i el va fer caure mort a l'acte, els punys de l'amo van trencar el vidre. I, com pots veure, així va quedar. No ho sé, però quan se sap com van anar les coses, a mi, si més no, tan sols el fet de mirar aquestes arestes em fa una mena de basarda. I més val que ho deixem perquè, com també deia el meu pare, quan a algú que totes li ponen se li'n presenta a la impensada una que li planta cara, llavors comença una altra història. Encara que, ben mirat, penso jo, no és sinó l'altra part de la mateixa.